

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ І ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА БІОЛОГІЇ ТА ІМУНОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи, професор

Віталій КОБЕЦЬ
«04» _____ 2020 р.

**ПРОГРАМА
АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

«Магістр»

**Спеціальність: 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) за
освітньо-професійною програмою
«Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)»
(денна та заочна форми навчання)**

ПОГОДЖЕНО

на засіданні науково-методичної ради
факультету біології, географії і екології

Голова НМР Наталія ОМЕЛЬЧЕНКО

«17» вересня 2020 р., пр. № 1а

Херсон 2020

Затверджено на засіданні кафедри біології людини та імунології

Протокол № 2 від 14 вересня 2020 р.

Завідувач Олена ГАСІЮК

Пояснювальна записка

Загальноєволюційні та філогенетичні питання зараз переживають період надзвичайно швидкого бурхливого розвитку, що пов'язаний з систематизацією величезного обсягу експериментального матеріалу накопиченого переважно протягом останніх десятиріч. Сучасний період у філогенії рослин та тварин характеризують як "другу революцію". З 60-х років ХХ сторіччя в практиці макрофілогенетичних побудов відбувалась певна зміна пріоритетів: на перший план замість порівняльно-морфологічних підходів увійшли цитологічні, пов'язані з використанням електронно-мікроскопічних даних для широких філогенетичних узагальнень. Наслідком було створення наприкінці 70- початку 80-х років минулого століття кількох десятків макросистем органічного світу, які на підставі наявних на той час даних були в більш-менш рівному ступені обґрунтованими, і вибір певної системи, за висловом Л. Маргеліс, залежав швидше від бачення дослідника, ніж від аргументів. З початку 80-х років ХХ століття для перевірки тих чи інших систем в практику макрофілогенії почало входити використання молекулярно-біологічних даних, отриманих, зокрема, за методами ДНК-ДНК гібридизації, аналізу сіквенсу рибосомальної РНК, нуклеотидних послідовностей певних генів, амінокислотних послідовностей рибосомальних білків. Молекулярно-філогенетичні побудови як підтвердили, так і суттєво відкоригували існуючі макросистеми, дозволили виділити в багатьох з них раціональне зерно, а в деяких випадках показали існування нетривіальних родинних зв'язків. Розгляд макросистем, які поєднують порівняльно-морфологічні, цитологічні та молекулярно біологічні підходи, є змістом даного курсу.

Опанування ідеологією сучасної макротаксономії органічного світу дозволяє узагальнити та систематизувати принципові положення базових біологічних та спеціальних курсів, побачити і до деякого ступеню зрозуміти динамічну гармонію органічного світу та його розмаїття.

Одними із головних завдань навчального предмета «Методика навчання основ здоров'я» є виховання свідомого ставлення учнів до свого здоров'я та здоров'я інших, формування засад і гігієнічних навичок здорового способу життя, збереження і зміцнення їх фізичного та психічного здоров'я. За своїм призначенням, змістом і методами навчання він суттєво відмінний від інших предметів. Тож на комплексному екзамені здобувач повинен продемонструвати вміння впливати на свідомість і поведінку учнів, впроваджуючи тезу про визнання того, що якість життя людини, її здоров'я, безпека і благополуччя найбільше залежать від її поведінки та способу життя. Фахівець повинен вміти спрямовувати навчально-виховні впливи на формування у дітей позитивних цінностей, знань, ставлень, умінь і навичок, які зменшать ризик виникнення поведінкових проблем і підвищать їх особистісний потенціал для гармонійного розвитку та життєвого успіху. Фахівець має вміти послідовно впливати на шкільну політику для створення сприятливого здоров'язберігаючого середовища.

Метою вивчення курсу «Методика викладання основ здоров'я» є підготовка майбутніх вчителів до організації та проведення занять з основ здоров'я шляхом формування у здобувачів системи відповідних методичних знань, вмінь та навичок.

Методика викладання біології у ЗВО невід'ємною компонентою обов'язкової частини навчального плану підготовки фахівця другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)». У здобувача повинні бути сформовані професійні компетенції студентів на основі набутих методологічних, методичних і біологічних знань.

Для успішного складання атестаційного екзамену студенту необхідно оволодіти системою знань з основних розділів методики вищої школи: цільовий і змістовий компоненти навчання фахових дисциплін, діяльнісний компонент (методи, форми організації), результативність навчання; засвоїти розвиваючий і виховний потенціал змісту навчання екологічних дисциплін у ЗВО. Також повинні бути сформовані:

- вміння застосовувати новітні педагогічні технології навчання у ЗВО;
- оволодіння вміннями визначати компоненти особистісно-орієнтованої технології навчання;
- проводити різні види занять лекційно-семінарської системи навчання;
- вміння досягати визначеної мети навчального процесу за допомогою різних методів і методичних прийомів;
- вміння формувати у студентів науковий світогляд та біоцентричне бачення світу.

Мета атестації – узагальнення теоретичних знань та практичних навичок з вищезначених модулів та перевірка сформованих на їх основі загальних та фахових компетенцій.

Опанування знаннями і навичками в результаті вивчення дозволяє сформувати компетентного фахівця з відповідними **компетенціями**:

Програмні компетентності:

Інтегральна компетентність - Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі біологічної освіти або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог до професійної, навчальної або дослідницької діяльності;

ЗК 1. Здатність до використання знань та умінь, набутих у процесі вивчення предмету, у відносинах з контрагентами та під час обробки іншомовних джерел інформації;

ЗК 2. Здатність до пошуку та аналізу інформації з використанням різних джерел, у т.ч. результатів власних досліджень для використання у галузі освіти;

ЗК 3. Здатність до формування світогляду, розвитку людського буття, суспільства і природи, духовної культури;

ЗК 4. Вміння виявляти, ставити, вирішувати проблеми та приймати обґрунтовані рішення в професійній діяльності;

ЗК 5. Здатність до прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування;

ЗК 6. Здатність спілкуватися з фахівцями та експертами різного рівня інших галузей знань;

ЗК 7. Здатність до колективних дій та організації взаємодії в колективі;

ЗК 8. Здатність працювати в культурному середовищі для забезпечення успішної взаємодії у сфері науки та освіти;

ЗК 9. Здатність працювати самостійно, автономно діяти з позиції соціальної відповідальності, займати активну життєву позицію та розвивати лідерські якості;

ЗК 10. Здатність виконувати професійну діяльність у відповідності до стандартів якості, вміння управляти комплексними діями або проектами.

Фахові компетентності (ФК):

ФК 1. Здатність до формування в учнів та студентів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків.

ФК 2. Володіння основами цілепокладання, планування та проектування процесу навчання у вищій школі.

ФК 3. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів та студентів.

ФК 4. Здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації дитини до саморозвитку (самовизначення, зацікавлення, усвідомленого ставлення до навчання).

ФК 5. Забезпечення охорони життя й здоров'я учнів та студентів (зокрема з особливими потребами), їхньої рухової активності в освітньому процесі та позаурочній діяльності.

ФК 6. Здатність здійснювати виховання на уроках і в позакласній роботі, виконувати педагогічний супровід процесів соціалізації учнів та формування їхньої культури.

ФК 7. Здатність до критичного аналізу, діагностики й корекції власної педагогічної діяльності, оцінки педагогічного досвіду.

ФК 8. Здатність використовувати біологічні поняття, закони, концепції, вчення й теорії біології для пояснення та розвитку в учнів та студентів розуміння цілісності та взаємозалежності живих систем і організмів.

ФК 9. Здатність розуміти й уміти пояснити будову, функції, життєдіяльність, розмноження, класифікацію, походження, поширення, використання, новітні методи дослідження живих організмів і систем усіх рівнів організації.

ФК 10. Здатність розкривати сутність біологічних явищ, процесів і технологій, розв'язувати біологічні задачі.

ФК 11. Здатність здійснювати безпечні біологічні дослідження в лабораторії та природних умовах, інтерпретувати результати досліджень. ФК 12. Здатність у процесі навчання та виховання розуміти й реалізовувати стратегію сталого розвитку людства.

ФК 13. Здатність застосовувати методи й засоби навчання біології для розвитку здібностей учнів та студентів.

ФК 14. Здатність розкривати сутність здорового способу життя і охорони здоров'я.

ФК 15. Здатність розуміти й застосовувати базові знання з медико-біологічних дисциплін для обрання ефективних шляхів і способів збереження, зміцнення та відновлення здоров'я людини.

ФК 16. Здатність застосовувати валеологічні методи оцінки й моніторингу стану здоров'я людини.

ФК 17. Здатність аналізувати спосіб життя особи та його вплив на здоров'я, створювати рекомендації щодо раціоналізації здорового способу життя, розробляти здоров'язбережувальні програми, добирати адекватні методи й засоби оздоровлення, реалізовувати відповідні вміння в освітньому процесі закладів вищої освіти.

ФК 18. Уміння складати харчовий раціон із урахуванням реальних можливостей і користі для здоров'я; обізнаність щодо методів визначення й збереження високої якості харчових продуктів.

ФК 19. Здатність здійснювати професійні функції у процесі інклюзивного навчання, адекватно добирати засоби й методи навчання для осіб з обмеженими можливостями здоров'я, створювати умови для їх розвитку і саморозвитку, повноцінної соціалізації з допомогою здоров'язбережувальних технологій.

ФК 20. Здатність планувати та передбачувати результати оздоровчо-реабілітаційної та рекреаційної роботи в закладах загальної середньої і позашкільної освіти учнівської молоді.

Програмні результати:

ПРН 1. Знає історичні етапи розвитку предметної області.

ПРН 2. Знає закономірності розвитку особистості, вікові особливості, психологію та специфіку сімейних стосунків.

ПРН 3. Знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета у вищій школі.

ПРН 4. Знає та розуміє особливості навчання різнорідних груп студентів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб студентів.

ПРН 5. Оперує базовими категоріями та поняттями спеціальності.

ПРН 6. Використовує інструменти демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності.

- ПРН 7. Застосовує міжнародні й національні стандарти та досвід у професійній діяльності.
- ПРН 8. Добирає і застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей студентів і здійснює самоаналіз ефективності занять.
- ПРН 9. Володіє формами та методами виховання у вищій школі, уміє відстежувати динаміку особистісного розвитку дитини.
- ПРН 10. Здатний проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, ефективно працювати автономно та в команді, організовувати співпрацю студентів та комунікацію з їхніми батьками.
- ПРН 11. Здатний цінувати різноманіття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва.
- ПРН 12. Усвідомлює цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України.
- ПРН 13. Знає біологічну термінологію і номенклатуру, розуміє основні концепції, теорії та загальну структуру біологічної науки.
- ПРН 14. Знає будову та основні функціональні особливості підтримання життєдіяльності живих організмів.
- ПРН 15. Знає сучасну систему живих організмів та методологію систематики, теоретичні засади біогеографії.
- ПРН 16. Знає будову й функції організму людини, основи здорового способу життя.
- ПРН 17. Знає основні закони й положення генетики, молекулярної біології, теорії еволюції.
- ПРН 18. Знає роль живих організмів та біологічних систем різного рівня у житті суспільства, їх використання, охорону, відтворення.
- ПРН 19. Знає, розуміє і здатний використовувати рекомендації з методики навчання біології для виконання освітньої програми у вищій школі.
- ПРН 20. Уміє застосовувати знання сучасних теоретичних основ біології для пояснення будови й функціональних особливостей організмів на різних рівнях організації живого, їхню взаємодію, взаємозв'язки, походження, класифікацію, значення, використання та поширення.
- ПРН 21. Виконує експериментальні польові та лабораторні дослідження, інтерпретує результати досліджень.
- ПРН 22. Уміє виготовляти біологічні препарати, колекції, гербарії.
- ПРН 23. Характеризує живі організми й системи різного рівня з використанням методів сучасної біології, володіє різними методами розв'язування задач з біології.
- ПРН 24. Розуміє і характеризує стратегію сталого розвитку та розкриває сутність взаємозв'язків між природним середовищем і людиною.
- ПРН 25. Добирає міжпредметні зв'язки курсів біології у вищій школі з метою формування в студентів природничо-наукової компетентності, відповідно до вимог.
- ПРН 26. Застосовує термінологію, засоби оцінки рівня складових здоров'я людини (фізичної, психічної, соціальної й духовної).
- ПРН 27. Визначає загальні закономірності, механізми становлення й розвитку психічних пізнавальних процесів, властивостей, станів та форм людської особистості; особливості формування особистості в різні вікові періоди, фактори регуляції поведінки особистості; основи соціальної психології груп і колективу.
- ПРН 28. Застосовує базові знання з медико-біологічних дисциплін з метою розкриття норми та адаптації до фізичних навантажень, негативного впливу довкілля на здоров'я людини.
- ПРН 29. Пояснює гігієнічні основи раціонального харчування; гігієнічні особливості занять руховою активністю людей різних вікових груп.
- ПРН 30. Знає, розуміє і застосовує у професійній діяльності теоретичні й методичні засади організації занять здоров'язбережувальної спрямованості в закладах загальної середньої та позашкільної освіти.

Модуль 1

Еволюція та філогенія органічного світу

Вступ

Поняття про таксономію та еволюційну систематику. Ботанічна, зоологічна, мікологічна та бактеріологічна номенклатури. Принципи номенклатури. Бінарна система. Таксони. Типифікація. Протолог. Синоніми. Номенклатурні комбінації.

Методи еволюційної систематики: морфологічний, цитологічний, біохімічний, ультрамікроскопічний. Метод молекулярної біології. Еволюційні маркери. Секвенування генів. Методи побудови філогенетичних макросистем. Молекулярна біологія як методологічна основа сучасної макротаксономії та філогенії.

Історія розвитку уявлень про макротаксономію органічного світу. Система Аристотеля. Прокаріоти та еукаріоти. Система Тахтаджяна. Розвиток уявлень про поліфілію органічного світу. Системи Уїттеккера-Маргеліс. Гіпотетичний спільний пращур – *Progenota*. Основні функціональні системи клітини-організму.

Прокаріоти

Прокаріотична клітина, її особливості. Відміни прокаріотичної клітини за своєю будовою та типами життєвих процесів від рослинної клітини, клітин грибів та тварин. Типи поділу клітин в залежності від ступеню організації рослинних, грибних та тваринних організмів до складу яких вони входять. Мітоз, мейоз, їх місце в життєвому циклі рослин, грибів та тварин.

"Архебактеріальне" древо. Системи прокаріот за Кусакіним та Дроздовим (1998). Домініон Архебактерії. Царства Евріархеоти та Кренархеоти. Особливості нуклеїнових кислот, ферментних систем, метаболізму (зокрема, азотфіксація, будова клітинних покривів, екологія). Домініон Еубактерії. Поява гідролітичних екзоферментів як арогенез на біохімічному рівні. Виникнення автотрофії у бактеріальних організмів. Еволюція фотосенсибілізаторів: Особливості бактеріохлорофілів *a*, *b*, *c*. Походження фотоавтотрофних прокаріот. Відділ *Cyanophyta*, його біохімічні атавізми (азотфіксація, хемосинтез). Прокаріотична клітина синьозелених водоростей. Типи поділу клітин в залежності від ступеню організації рослинних організмів до складу яких вони входять. Ультраструктура клітини синьозелених водоростей. Життєвий цикл синьозелених водоростей. Основні представники прокаріотичних організмів – синьозелених водоростей та еубактерій. Виникнення хлорофілу *b* та погляди на походження прокаріотичних зелених водоростей – прохлорофітів.

Еукаріоти

Еукаріотична клітина організмів. Клітинна теорія. Особливості рослинної клітини. Особливості тваринної клітини. Особливості грибної клітини. Відмінність рослинної клітини за своєю будовою та типами життєвих процесів від клітин прокаріотів, грибів та тварин. Типи поділу клітин в залежності від ступеню організації рослинних, грибних та тваринних організмів, до складу яких вони входять. Мітоз, мейоз, їх місце в життєвому циклі тварин, рослин, грибів.

Походження еукаріот. Автогенетична гіпотеза походження еукаріот та її недоліки. Розвиток уявлень про симбіотичне походження еукаріотичної клітини. Ідеї Мережковського. Ендосимбіотична гіпотеза Мережковського–Маргеліс. Походження мітохондрій. Ортодоксальні та неортодоксальні варіанти едосимбіотичної гіпотези щодо походження ядра, мікротубулярних органел та мітозу, їх переваги та недоліки. Походження хлоропластів. Монофілітичні та поліфілітичні погляди на систему еукаріот.

Домініон Еукаріоти. *Archezoa*. Безмітохондріальні еукаріоти (дипломонди, оксимонади, ретромонади та парабазаліди).

Мітохондріальні еукаріоти. Пурпурові бактерії як пращури мітохондрій за молекулярно-біологічними даними. Морфологічні варіанти мітохондріальних крист. Надцарства мітохондріальних еукаріот – *Discristata*, *Tubulocristata*, *Platicristata*.

Надцарство Discristata. Молекулярно-біологічні групи дискокрислат. Царство Euglenobiontes: амеби-схізопіреніди та акразієві слизовики, кінетопластиди та еугленофітові водорості.

Надцарство Tubulocristata. Основні риси. Молекулярні дані щодо філогенії тубулокрислат. Поділ на царства Amoebozoa, Chromista та Alveolata.

Царство Амебо-флагелят, його обсяг та головні фенотипічні ознаки. Хлорарахніофіти як представники амебо-флагелят із рослинною стратегією життя. Походження пластид у хлорарахніофітів.

Царство Chromista. Хромісти зі тваринною стратегією життя: протеромонади та опаліни, лабіринтуліди, флагелляти, сонячники-актінофрідії. Грибоподібні страменофіти: сапролегніомицетові гриби. Водорості-хромісти як представники філи з рослинним типом живлення: рафідофіти, золотисті, еустигматофіти, жовтозелені, бурі водорості та діатомові водорості, сілікофлагеляти. Chromista як монофілетична група відділів трубчастокрислатих еукаріот.

Царство Альвеоляти. Молекулярно-біологічні дані про спорідненість Aricomplexa, Dinophyta та Ciliata. Цитологічні особливості альвеолятних еукаріот (мітохондрії, ядерний апарат, клітинні покриви та цитоскелет, спеціалізовані структури).

Надцарство Платикрислати. Обсяг. Дивергенція пластинчастокрислатих еукаріот за стратегіями життя: гетеротрофні, осмотрофні та фаготрофні (плазмодіоформіцетові слизовики, сонячники-центрогелідії), гетеротрофні осмотрофи (хітридіомицетові та вищі гриби), гетеротрофні фаготрофи (комірцеві джгутіконосці та багатоклітинні тварини), автотрофи (глаукофіти, криптофіти, червоні водорості, зелені водорості, вищі рослини). Поділ платикрислат на царства Рослини, Гриби та Тварини за фенотипічними та генотипічними ознаками. Філогенетичні зв'язки.

Царство Рослини. Рослини із вторинно-симбіотичними пластидами: Гаптофіти та Криптофіти. Рослини із первинно-симбіотичними пластидами – Глаукоцистофіти, Хлорофіти та Родофіти. Зелені водорості як пращури вищих рослин. Докази походження хлоропластів зелених водоростей від симбіотичних прохлорофітових водоростей. Еволюція цитоскелету, клітинного поділу та життєвих циклів у зелених водоростей. Походження вищих рослин від харофіцієвих зелених водоростей. Походження мохоподібних та судинних рослин наслідок дивергенції життєвих циклів.

Типи морфологічних структур клітин-організмів: амебоїдний, монадний, пальмелоїдний, кокоїдний, сифональний. Відміни автотрофів від гетеротрофів. Одноклітинність - багатоклітинність. Порівняння рослинних тканин з тканинами грибів та тварин. Філогенетичний ряд вегетативних органів рослин: слань – теломи - стебло, листок (пагін) – корінь. Нижчі і вищі рослини. Несудинні та судинні спорові рослини.

Пращури вищих рослин. Мікрофільна і макрофільна лінія еволюції. Домінантогаметофітна і домінантоспорофітна лінії еволюції. Генеральна лінія еволюції рослинного світу – редукція гаметофіту і домінування спорофіту. Дивергенція, конвергенція і паралелізм в еволюції рослин і тварин. Явище гетеробатмії. “Сліпі” еволюційні лінії у рослинному і тваринному світі.

Вищі рослини. Відділи вищих рослин – Мохоподібні, Риніоподібні, Хвощеподібні, Плауноподібні, Папоротеподібні, Голонасінні, Покритонасінні. Зростання незалежності онтогенезу вищих рослин від наявності краплинно-рідкої вологи при статевому розмноженні. Різноманіття життєвих циклів вищих рослин. Гаметофіт і спорофіт. Життєвий цикл з домінуванням гаметофіта, на прикладі мохоподібних. Особливості прояву мутацій в організмах, в життєвому циклі яких переважає гаметофіт. Мохоподібні як приклад “сліпої” гілки в еволюції рослин. Життєвий цикл з домінуванням спорофіта. Життєвий цикл риніофітів, плауноподібних, хвощеподібних, папоротеподібних. Рівноспоровість і різноспоровість у вищих рослин. Різноспоровість як етап у виникненні насінини.

Голонасінні і покритонасінні рослини. Життєвий цикл голонасінних. Мікроспорогенез і макроспорогенез, гаметогенез в життєвому циклі голонасінних. Особливості запилення і запліднення у голонасінних. Життєвий цикл покритонасінних. Походження квітки. Мікроспорогенез і макроспорогенез в життєвому циклі покритонасінних. Мейоз як складова мікро- і макроспорогенезу квіткових рослин. Гаметогенез в життєвому циклі покритонасінних. Редукція чоловічого і жіночого гаметофітів. Переваги і вади розмноження рослин насінням.

Царство Тварини. Різноманіття життєвих циклів тварин. Онтогенез і філогенез тваринного організму. Комірцеві джгутиконосці як пращури багатоклітинних тварин. Філогенія безхребетних тварин. Філогенетичні відносини нижчих багатоклітинних. Найважливіші лінії Bilateria та положення «проблемних» груп. Філогенія членистоногих, філогенетичні особливості груп комах. Філогенія хребетних. Ланцетник. Походження і філогенія риб. Походження і філогенія земноводних. Походження і філогенія рептилій. Теплокровність. Походження і філогенія птахів. Походження і філогенія ссавців.

Царство Гриби. Хітридіомікотові гриби як пращури вищих грибів – Зигомікотових, Аскомікотових та Базидіомікотових. Місце у системі мітоспорових грибів. Мікроспориції як філогенетична гілка безмітохондріальних грибів. Філогенетичні зв'язки грибів та грибоподібних організмів. Лишайники в системі органічного світу.

Модуль 2.

Методика навчання основ здоров'я

Змістовий модуль I Сутність і засоби реалізації здоров'язбережувальної функції освіти.

Здоров'я. Визначення здоров'я. Збереження і зміцнення здоров'я. Здоров'я дітей. Сучасний стан здоров'я дитини. Законодавчі акти України і світової спільноти про здоров'я. критерії здоров'я. Профілактика та охорона здоров'я.

Генетичні аспекти здоров'я. Вплив спадковості на здоров'я людини. Спадкові хвороби. Профілактика основних захворювань дітей.

Наслідки та профілактика інфекційних захворювань. Сучасні інфекційні захворювання людини. Основні інфекційні хвороби дітей. Здоров'я здобувача середньої освіти. Розумова праця дитини. Стомлення. Подолання втоми. Перевтома. Гігієна режиму дня школяра.

Фізичне здоров'я. Фізичне здоров'я та його кількісна характеристика. Функціональні проби. Самооцінка фізичних станів. Оздоровчого тренування. Умови збільшення функціональних резервів дітей середнього і старшого шкільного віку шляхом фізичних занять. Біологічні ритми та їх вплив на здоров'я людини. Десинхроноз та його профілактика.

Психічне здоров'я. Психічне здоров'я індивіда як складова досконалого здоров'я. Психоемоційні перевантаження. Стрес. Адаптація. Гігієна стресу. Захисно-компенсаторні реакції. Девіантна поведінка. Агресія в школі. Асертивна поведінка. Профілактики різних виявів девіантної поведінки.

Духовне здоров'я. Духовне та фізичне здоров'я їх взаємозалежність. Здоровий спосіб життя. Сім'я та школа як фактор формування духовного здоров'я молоді людини. Моральність. Відповідальність.

Стан харчування дитячого населення України. Гігієна харчування. Вітаміни. Білки, жири та вуглеводи у харчуванні людини. Основи раціонального харчування. Мікроелементи та вода. Водно-сольовий обмін. Оздоровчі і шкідливі напої для здоров'я дітей. Екологічні аспекти здоров'я. Вплив навколишнього середовища на здоров'я..

Змістовий модуль II Особливості методики викладання основ здоров'я в закладах освіти.

Методологічні основи методики навчання основ здоров'я. Характеристика освіти в галузі здоров'я. Культура здоров'я, як навчально-виховний процес.

Педагогічне дослідження. Використання педагогічного дослідження в практиці роботи вчителя основ здоров'я. Діагностика та моніторинг здоров'я учнів. Паспорт школяра.

Нова парадигма базової загальної середньої освіти в Україні, її гуманістичне спрямування. Основна мета базової загальної середньої освіти. Життєві навички. Компетенція. Саморозвиток та самонавчання. Особистісно-орієнтовний підхід в організації навчального процесу.

Методи навчання. Традиційні та нетрадиційні методи навчання в основах здоров'я. Активізації навчально-пізнавальної діяльності на уроках основ здоров'я. Імітаційні методи. Активні методи навчання для позитивного ставлення дітей до проблем здоров'я. Здоровий спосіб життя на засадах розвитку життєвих навичок. Тренінг.

Позаурочна та позакласна робота щодо навчання основ здоров'я. Домашні завдання з основ здоров'я. Класифікація позакласної роботи. Методи контролю та оцінювання при вивченні предмету основ здоров'я. Здоров'язберігаючі технології. Використання на уроках з основ здоров'я.

Навчальні програми з предмету "Основи здоров'я". Міжпредметні зв'язки та їх значення в здобувачів освіти відповідного ставлення, знань і навичок здорового способу

життя. Вимоги до знань і вмінь при вивченні «Основ здоров'я» в закладах середньої освіти. Навчальний план програма та підручник з основ здоров'я. Типи та види уроків з основ здоров'я. Особливості позакласної роботи зі здобувачами освіти та їх батьками щодо формування здорового способу життя.

Технології та прийоми на уроках з основ здоров'я в умовах сучасної освіти. Креативні підходи у навчанні основ здоров'я. Акмеологічні особливості.

Нормативно-правова база, щодо формування здорового способу життя і безпечної поведінки у дітей через систему базової загальної середньої освіти. Методологічні основи методики навчання основ здоров'я.

Вимоги до особистості вчителя основ здоров'я. Кваліфікаційна характеристика вчителя основ здоров'я. Формування культури здоров'я вчителя основ здоров'я. Кабінет основ здоров'я. Стратегія, принципи, положення та напрями діяльності шкіл, що працюють за проектами «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю», «Школа здоров'я» та «Школа дружня до дитини». Співпраця з батьками, громадськими організаціями.

Модуль 3

Методика викладання фахових біологічних дисциплін у закладах вищої освіти **Вступ**

Проблеми сучасної вищої школи в умовах євроінтеграції та шляхи їх вирішення. Сучасні тенденції і принципи розвитку вищої освіти. Методика викладання біології у вищих навчальних закладах III -IV рівня акредитації як педагогічна наука. Предмет, мета, зміст та структура методики викладання біології у вищій школі. Завдання методики викладання біології щодо формування високопрофесійного, компетентного, творчого спеціаліста, готового реалізувати мету біологічної освіти. Провідні ідеї та проблеми вузівської методики викладання біології. Кваліфікаційна характеристика викладача-біолога, особливості його професійної діяльності.

Педагогічні закономірності навчального процесу у вищій школі. Зміст біологічної компоненти фахової підготовки у ЗВО.

Завдання вищої біологічної освіти. Зміст і принципи побудови системи біологічних наук у виші. Основні нормативні документи, що визначають зміст університетської біології. Навчальний план і навчальні програми - вихідні державні документи планування та організації освітнього процесу в університеті. Структура робочих навчальних планів біологічних дисциплін. Методика підготовки навчальної та робочої програм біологічної дисципліни. Обов'язки та обсяг навчальної роботи викладача вищого навчального закладу. Методична, наукова та організаційна робота викладача вишу.

Форми і методи організації освітнього процесу у ЗВО

Види навчальних занять у ВНЗ. Лекція як основна форма організації навчання. Методика і техніка читання лекцій. Методи активізації пізнавальної діяльності студентів на лекції. Педагогічна майстерність лектора. Вимоги до вузівської лекції. Сучасні проблеми лекційного викладання. Рівні проблемності вузівської лекції. Нетрадиційні форми лекцій. Методика аналізу структури лекції та педагогічного досвіду викладача-лектора.

Роль практичних та семінарських занять у викладанні біологічних дисциплін. Вимоги до планування та проведення практичних і семінарських занять. Види семінарів. Методика організації лабораторних робіт. Методи проведення: фронтальний, бригадний, метод практикуму. Оцінка роботи студента на лабораторному занятті.

Активні методи навчання студентів-біологів. Сучасні технології навчання

Інтенсифікація процесу навчання у вузі. Ознаки активних методів навчання. Види занять, проведених на основі активних методів навчання: проблемні лекції, лекції-діалоги, групові семінари, семінари-диспути, дидактичні ігри, практичні та лабораторні заняття з творчими, пошуковими завданнями тощо.

Перспективи впровадження сучасних освітніх технологій у навчальний процес (технології проблемного, модульно-розвиваючого, індивідуалізованого, диференційованого та програмованого навчання). Реалізація модульного навчання як один з основних шляхів вдосконалення освітнього процесу. Суть проблемного навчання. Методика організації проблемного навчання при викладанні біологічних дисциплін. Основні принципи організації диференційованого навчання. Індивідуалізовані форми навчання на молодших і старших курсах. Науково-дослідний характер індивідуальних форм навчання студентів-старшокурсників. Перспективи впровадження комп'ютерних технологій навчання біологічних дисциплін. Роль консультацій у активізації пізнавальної діяльності студентів. Методика організації наукових семінарів, гуртків, дискусійних клубів тощо.

Самостійна робота студентів

Види самостійних робіт студентів. Планування та організація СРС з вивчення біологічних дисциплін. Методи активізації СРС. Інформаційно- методичне забезпечення організації СРС (навчально-методичний комплекс). Контроль за результатами СРС. Методика організації СРС з біологічних дисциплін на молодших та старших курсах

Моніторинг якості навчальних досягнень студентів

Функції та види контролю знань студентів університету. Попередній, поточний, тематичний, підсумковий, заключний види контролю. Державна атестація студентів. Принципи контролю знань студентів. Методи контролю: усний, письмовий, практичний, тестовий, програмований. Форми контролю знань студентів: індивідуальний, фронтальний, самоконтроль, рейтинговий.

Вимоги до знань та умінь студентів. Критерії і норми оцінки знань. Роль заліків та екзаменів у системі контролю знань студентів закладу вищої освіти. Дидактичні можливості традиційних і нетрадиційних методів контролю.

Варіативна складова біологічної підготовки майбутніх викладачів

Шляхи реалізації особистісно-зорієнтованого навчання у вищій школі. Шляхи, методи, прийоми та засоби здійснення диференційованого навчання біології у вищих навчальних закладах. Варіативні курси на вибір ЗВО та на вибір студентів. Методика їх вивчення.

Методика організації виробничих та навчальних практик.

Практична підготовка студентів як важливий засіб закріплення знань і набуття практичних навичок та вмінь. Види практик для студентів-біологів, їх цілі та завдання. Методика організації навчальної, виробничої та педагогічної практик. Навчально-методичне забезпечення практики. Структура і методика підготовки робочої програми практики.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Література до модулю 1:

Основна література:

Основна:

1. Леонтьев Д.В. 2018. Система органічного світу: історія і сучасність. Харків: Видавнича група «Основа», 112 с.
2. Adl S.M. et al. 2019. Revisions to the Classification, Nomenclature, and Diversity of Eukaryotes. *Journal of Eukaryotic Microbiology*. 66 (1): 4–119.
3. Благовещенский А. В. и др. Биохимические основы филогении высших растений. / А.В. Благовещенский, Е. Г. Александрова – М.: Наука, 1974.– 101 с.
4. Вассер С.П. и др. Водоросли. Справочник. / С.П. Вассер, Н.В. Кондратьева и др. – К.: Наукова думка. – 1989. – 608с.
5. Грин Н. и др. Биология. в 3-х томах. / Н. Грин, У. Стаут, Д. Тейлор – М.: Мир, 1990. – 584 с.
6. Зеров Д.К. Очерк филогении бессосудистых растений. / Д.К. Зеров– К.: Наук. думка, 1972. – 315с.
7. Кусакин О.Г. и др. Филема органического мира. Часть 2. / О.Г. Кусакин, А.В. Дроздов – СПб: Наука, 1997.– 381 с.
8. Солбриг О. Популяционная биология и эволюция. / О. Солбриг– М.:Мир, 1982. – 488 с.

Додаткова:

1. Докинс Ч. 2013. Эгоистичный ген / пер. с англ. Н. Фоминой. Москва: АСТ: CORPUS. 512 с.
2. Лейн Н. 2016. Энергия, секс, самоубийство: митохондрии и смысл жизни. СПб. «НьюСайнс». 368 с.
3. Масюк Н.П., Костіков І.Ю. Водорості в системі органічного світу. – К.: Академперіодіка, 2002. – 178 с.
4. Adl S.M. et al. 2015. The new Higher Level Classification of Eukaryotes with Emphasis on the Taxonomy of Protists. *J. Eukaryot. Microbiol.* 52(5): 399–431.
5. Adl S.M. et al. 2012. The Revised Classification of Eukaryotes. *J. Eukaryot. Microbiol.* 59(5): 429–493.
6. Adl S.M. et al. 2019. Revisions to the Classification, Nomenclature, and Diversity of Eukaryotes. *Journal of Eukaryotic Microbiology*. 66 (1): 4–119.
7. Arisue N., Hashimoto T. 2015. Phylogeny and evolution of apicoplasts and apicomplexan parasites. *Parasitol. Int.* 64: 254–259.
8. Brooke N. M., Holland P. W.H. 2003. The evolution of multicellularity and early animal genomes. *Cur. Opin. In Gen. et Devel.* 13: 599–603.
9. Brochier-Armanet C., Boussau B., Gribaldo S. & Forterre P. 2008. Revisions to the Classification, Nomenclature, and Diversity of Eukaryotes *Journal of Eukaryotic Microbiology*. Mesophilic Crenarchaeota: proposal for a third archaeal phylum, the Thaumarchaeota. *Nat. Rev. Microbiol.* 6: 245–252.
10. Fucikova, K., Leliaert, F., Cooper, E.D., Skaloud, P., D’Hondt, S., De Clerk, O., Gurgel, C.F.D., Lewis, L.A., Lewis, P.O., Lopez-Bautista, J.M., Delwiche, C.F., Verbruggen, H.

2014. New phylogenetic hypotheses for the core Chlorophyta based on chloroplast sequence data. *Frontiers Ecol. Evol.*, 2: 67.

11. Cavalier-Smith T. 2000. Membrane heredity and early chloroplast evolution. *Trends in Plant Sci.* 5(4): 174–182.

12. Cavalier-Smith T., Chao E.E. & Lewis R. 2016. 187-Genes phylogeny of protozoan phylum Amoebozoa reveals a new class (Cutosea) of deep-branching, ultrastructurally unique, enveloped marine *Lobosa* and clarifies amoeba evolution. *Mol. Phylogenet. Evol.*, 99: 275–296.

13. Cavalier-Smith T. 2016 Higher classification and phylogeny of Euglenozoa. *Eur. J. Protistol.*, 56: 250–276.

14. Cavalier-Smith T. 2013 Early evolution of eukaryote feeding modes, cell structural diversity, and classification of the protozoan phyla *Loukozoa*, *Sulcozoa*, and *Choanozoa*. *Eur. J. Protistol.*, 49: 115–178.

15. Cavalier-Smith T., Chao E.E. & Lewis R. 2018. Multigene phylogeny and cell evolution of chromist infrakingdom Rhizaria: contrasting cell organisation of sister phyla Cercozoa and Retaria. *Protoplasma*, 255: 1517–1574. <https://doi.org/10.1007/s00709-018-1241-1>.

16. Cavalier-Smith T. & Scoble J. M. 2013. Phylogeny of Heterokonta: *Incisomonas marina*, a uniciliate gliding opalozoan related to *Solenicola* (Nanomonadea), and evidence that Actinophryida evolved from raphidophytes. *Europ. J. Protistol.*, 49: 328–353.

17. Eme L., Spang A., Lombard J., Stairs C.W. and Ettema T. 2017. Archaea and the origin of eukaryotes. *Microbiology*. 15: 711–723.

18. Imachi H. et al. 2020. Isolation of an archaeon at the prokaryote-eukaryote interface. *Nature*, 557: 519-525.

19. Holzmann M., Pawlowski, J. 2017. An updated classification of rotaliid foraminifera based on ribosomal DNA phylogeny. *Mar. Micropal.*, 132: 18–34. <https://doi.org/10.1016/j.marmicro.2017.04.002>.

20. Leliaert F., Tronholm A., Lemieux C., Bhattacharya D., Karol K.G., Fredericq S. 2016. Chloroplast phylogenomic analyses reveal the deepest-branching lineage of the Chlorophyta, Palmophyllophyceae class. nov. *Sci.Rep.*, 6: 25367.

21. López-García D. M. 2020. [The Syntrophy hypothesis for the origin of eukaryotes revisited](#). *Nature Microbiology*. 5: 655–667. DOI: 10.1038/s41564-020-0710-4.

22. López-García D.M. 2020. [Cultured Asgard archaea shed light on eukaryogenesis](#). *Cell*. 181 (2): 232–235. DOI: 10.1016/j.cell.2020.03.058

23. Mathur V., del Campo J., Kolisko M. & Keeling P. J. 2018. Global diversity and distribution of close relatives of apicomplexan parasites. *Environ. Microbiol.* 20: 2824–2833. <https://doi.org/10.1111/1462-2920.14134>

24. Martin W. Russel M. 2002. On the origin of cells: a hypothesis for the evolutionary transitions from abiotic geochemistry to chemoautotrophic prokaryotes, and from prokaryotes to nucleated cells. *Phil. Trans. R. Soc. Lond.* 2002: 1–27.

25. Martin W., Gard S., Zimorski V. 2014. Endosymbiotic theories for eucariote origin. *Phil. Trans. R. Soc. B* 370: 1-18.

26. Price D.C., Chan C.X., Yoon H.S., Yang E.C., Qiu H., Weber A.P.M., Schwacke R., Gross J., Blouin N.A., Lane C., Reyes-Prieto A., Durnford D.G., Neilson J.A.D., Lang B.F., Burger G., Steiner J.M., Löffelhardt W., Meuser J.E., Posewitz M.C., Ball S., Arias M.C., Henrissat B., Coutinho P.M., Rensing S.A., Symeonidi A., Doddapaneni H., Green B.R., Rajah

V.D., Boore J. & Bhattacharya D. 2012. *Cyanophora paradoxa* genome elucidates origin of photosynthesis in algae and plants. *Science*, 335:843–847.

27. Rene A., Alacid E., Ferrera I., Garces E. 2017. Evolutionary trends of Perkinsozoa (Alveolata) characters based on observations of two new genera of parasitoids of dinoflagellates, *Dinovorax* gen. nov. and *Snorkelia* gen. nov. *Front. Microbiol.* 8: 1594. <https://doi.org/10.3389/fmicb.2017.01594>.

28. Schaap P., Winckler T., Nelson M., Alvarez-Curto E., Elgie B., Hagiwara H., Cavender J., Milano-Curto A., Rozen D. E., Dingermann T., Mutzel R. & Baldauf S. 2006. Molecular phylogeny and evolution of morphology in the social amoebas. *Science*, 314: 661–663.

29. Sheikh S., MatsThulin Cavender J.C., Escalante R., Kawakami S.I., Lado C., Landolt J.C., Nanjundiah V., Queller D.C., Strassmann J.E., Spiegel F.W., Stephenson S.L., Vadell S.M. & Baldauf S.L. 2018. A new classification of the dictyostelids. *Protist* 169: 1–28.

30. Sierra R., Canas-Duarte S.J., Burki F., Schwelm A., Fogelqvist J., Dixelius C., Gonzalez-Garcia L.N., Gile G.H., Slamovits C.H., Klopp C., Restrepo S., Arzul I., Pawlowski J. 2016. Evolutionary origins of Rhizarian parasites. *Mol. Biol. Evol.* 33: 980–983. <https://doi.org/10.1093/molbev/msv340>.

31. Spang A. et al. 2015. Complex archaea that bridge the gap between prokaryotes and eukaryotes. *Nature*, 521: 173-179.

32. Zaremba-Niedzwiedzka, K. et al. 2017. Asgard archaea illuminate the origin of eukaryotic cellular complexity. *Nature*. 541: 353–358.

33. Zhou Z., Pan J., Wang F., Gu J.-D., Li M. 2018. Bathyarchaeota: globally distributed metabolic generalists in anoxic environments. *FEMS Microbiology Reviews*.42: 639–655.

34. Williams S.T., Berney C., Bass D. 2016. A new phylogeny and environmental DNA insight into paramyxids: an increasingly important but enigmatic clade of protistan parasites of marine invertebrates. *Int. J. Parasitol.*, 46: 605-619. <https://doi.org/10.1016/j.ijpara.2016.04.010>.

Інформаційні ресурси:

1. Елементи. https://elementy.ru/novosti_nauki/433648/Predlozhenie_novaya_gipoteza_proiskhozhdeniya_eukariot
2. Tree of life web project. <http://tolweb.org>
3. National Center for Biotechnology Information <https://www.ncbi.nlm.nih.gov>
4. Wikipedia <https://www.wikipedia.org>

Література до модулю 2:

Основна література:

1. Збірник навчальних програм для спеціальностей 014.05 Середня освіта (Біологія) та 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) рівня вищої освіти «Магістр» / відп. редактор доц. О. М. Гасюк. – Херсон: ФОП Вишемирський В. С., 2018. – 112 с.
2. Бойченко Т. Є. Основи здоров'я: Підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т. Є. Бойченко, С. В. Василенко, Н. І. Гущина, В. В. Дивак, В. М. Заплатинський. – К.: Генеза, 2008. – 160 с.
3. Бойченко Т. Є. Основи здоров'я: Підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т. Є. Бойченко, Н. С. Коваль, В. В. Дивак. – К.: Генеза, 2006. – 144 с.: іл.
4. Бойченко Т. Є. Основи здоров'я: Підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т. Є. Бойченко, І. П. Василяшко, Н. С. Коваль, В. В. Дивак. – К.: Генеза, 2008. – 168 с.
5. Бойченко Т. Є. Основи здоров'я: Підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т. Є. Бойченко, Н. С. Коваль. – К.: Генеза, 2008. – 160 с.
6. Гриньова М. В. Методика викладання валеології / Гриньова М. В. – Полтава: АСМІ. – 2003. – 220 с.
7. Основи здоров'я: Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. В. Тагліна, І. Ю. Кузьміна.— Х.: Вид-во «Ранок», 2009.— 160 с.
8. Основи здоров'я: Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. В. Тагліна, І. Ю. Кузьміна.— Х.: Вид-во «Ранок», 2009.— 176 с.
9. Полетаєва Н. М. Мотивація здорового образу життя в освітанні педагога / Полетаєва Н. М. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2004 – 98 с.
10. Полетаєва Н. М. Педагогика и здоровье / Полетаєва Н.М. – СПб.: ЛОИРО, 2004 – 165с.
11. Робочий зошит з «Основ здоров'я» для 5 класу. / Т. Є. Бойченко. - Х.: Вид-во «Ранок», 2009.— 48 с.
12. Робочий зошит з «Основ здоров'я» для 6 класу. / О. Є. Кічата. - Х.: Вид-во «Ранок», 2011.— 60 с.
13. Робочий зошит з «Основ здоров'я» для 7 класу. / О. В. Тагліна. - Х.: Вид-во «Ранок», 2011.— 62 с.
14. Робочий зошит з «Основ здоров'я» для 8 класу. / О. В. Тагліна. - Х.: Вид-во «Ранок», 2011.— 70 с.
15. Робочий зошит з «Основ здоров'я» для 9 класу. / О. В. Тагліна. - Х.: Вид-во «Ранок», 2011.— 68 с.
16. Татарникова Л.Г. Валеология в педагогическом пространстве. / Татарникова Л.Г. - СПб: Крисмас плюс, 2002. – 200 с.
17. Тимченко Г.М. Загальні питання методики викладання основ здоров'я / Тимченко Г.М., Гончаренко М.С. - Харків, 2009. - 62 с.

Додаткова література:

1. Бобрицька В. І. Нормативно-правові та освітні аспекти формування здорового способу життя молоді в Україні / Бобрицька В. І. // Проблеми освіти. – Вип. 33. – К., 2003. – С. 152-160.
2. Воронова Т. В. Основи здоров'я: Підручник для 6-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / Воронова Т. В., Пономаренко В. С. – К.: Алтон, 2006. – 200 с.
3. Горашук В.П. Формирование культуры здоровья школьников / Горашук В.П. – Луганск: Альма- матер, 2003. – 376 с.
4. Сіваченко І.Г. Календарне планування. Основи здоров'я. 5-9 класи. Сіваченко І. Г. – Харків: ВГ «Основа», 2011. – 40 с.
5. Страшко С.В. Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу / Страшко С.В., Животовська Л.А.,

Гречишкіна О.Д., Міненко А.О., Савонова О.В., Гаврилюк В.О. – Київ: Освіта України, 2005. – 316 с.

6. Бакунина М. И. Основы здорового образа жизни / Бакунина М. И. – М.: Русское слово, 2015 - 64 с.

7. Вдовина Л.Н. Основы медицинских знаний и здорового образа жизни / Вдовина Л.Н. - Ростов на Дону: Феникс, 2015 - 342 с.

8. Воронова Е. Здоровый образ жизни в современной школе. Программы, мероприятия, игры / Воронова Е. - Ростов на Дону: Феникс, 2014.

Електронні ресурси:

1. <https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68Las2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?ts=5a364195#gid=1729608695>

Література до модулю 3:

Основна:

1. Теорія і методика викладання в вищій школі. Конспект лекцій з навчальної дисципліни [Електронний ресурс] : навч. посіб. для підготовки докторів філософії очної форми навчання, які навчаються за спеціальністю 133 – «Галузеве машинобудування» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: І. О. Казак. – Електронні текстові данні (1 файл: 1,37 Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 116 с.

2. Вітвицька С. Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.

4. Джулии Дирксен Искусство обучать. Как сделать любое обучение нескучным и эффективным. – М.: ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2013.

5.Карташова І.І. Тестування у системі моніторингу якості знань студентів: навчально-методичний посібник./ І.І. Карташова, В.М. Прохоренков – Херсон: ХДУ, 2013. – 116 с.

6. Карташова І.І. Навчальні видання: структура, зміст, підготовка до друку. Метод. рекомендації для викладачів університету./ І.І. Карташова, Н.А. Арустамова – Херсон: ХДУ, 2014. – 36 с.

7. Кузьмінський А. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / А. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.

8. Малихін ОВ. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник/ О.В.Малихін, І.Г.Павленко, О.О.Лаврентьєва, Г.І.Матукова. – К.: КНТ, 2014. – 262 с.

9. Нагаєв В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / В.М.Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

10. Ортинський В. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / В.Л.Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

11. П'ятницька В. Основи наукових досліджень у вищій школі / В. П'ятницька, І. Позднякова –К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 116 с.

12. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / [Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І., Семенова А.В. та ін.]; за ред. З.Н.Курлянд. –т2-ге вид., перероб. і доп. –К.: Знання, 2005. – 399 с.

13. Перспективні освітні технології: науково-методичний посібник / За ред. Т.С.Сазоненко. –К.: Гопак, 2000. – 560 с.
14. Резван О. Методика викладання у вищій школі / О.О. Резван. –Харків, ХНАДУ: «Міськдрук», 2012. – 152 с.
15. Слепкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З.Слепкань. – К.: НПУ, 2005. – 239 с.
16. Туркот Т. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І. Туркот. – К.: Кондор, 2011. – 628 с.
17. Ушкаренко В. Організація самостійної роботи студентів / В.О.Ушкаренко, Н.Д. Смолюк, І.В. Осадчук, Т.І. Виноградова. – Херсон: Айлант, 2005. – 96 с.
18. Фіцула М. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 351 с.
19. Цехмістрова Г. Основи наукових досліджень: навчальний посібник / Г.С.Цехмістрова – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 240 с.
20. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі. Методичні рекомендації / В.В. Стинська. – Івано-Франківськ, 2016. – 65 с.

Допоміжна:

1. Аузіна А. Система комплексної діагностики знань студента / А.О.Аузіна, Г.Г. Голуб, А.М. Возна. – Львів, 2002. – 38 с.
2. Березівська Т. Педагогічні умови ефективності семінарських занять (у вузі) / Т.С. Березівська // Вісник ЧДУ. Педагогічні науки. – 2002. – Вип. 41. – С. 9–14.
3. Буркова Л. Технології в освіті // Рідна школа. – лютий. – 2001. – С. 18–19.
4. Бутенко В. Шляхи удосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі / В.Г.Бутенко // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки і психології: зб. наук. праць ХНТУ. – Вип. 2 (7). – Херсон, 2012. –С. 289 – 293.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і гол. ред. В. Бушел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
6. Власенко О. Педагогічна діяльність викладача вищої школи: теоретичний аспект / О.О. Власенко // Таврійський вісник освіти. – 2014.– № 3 (47). – С. 73–78.
7. Гончаренко С. Український педагогічний словник. –К.: Либідь, 1997. –376 с.
8. Дубасенюк О. Упровадження освітніх інновацій в системі вищої освіти / О.А.Дубасенюк // Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – 444 с.
9. Дудікова Л. Науково-дослідницька діяльність студентів як складова індивідуалізації навчального процесу / Л.В.Дудікова // Педагогічний альманах. – 2012. – Вип. 16. – С. 126 – 130.
10. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
11. Козак Л. Дослідження інноваційних моделей навчання у вищій школі / Л.В.Козак // Освітологічний дискурс. – 2014. – № 1 (5). – С. 95 – 104.
12. Кушнір В. Інноваційність освіти як дидактичний принцип / В. Кушнір, Г. Кушнір, Н. Рожкова // Рідна школа. – 2012. – № 6 (990). – С. 3–8.
13. Кушніренко Н. Наукова обробка документів: підручн. / Н.М. Кушнарченко, В.К. Удалова – К.: Вікар, 2003. – 320 с.

14. Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / за ред. В.І. Лозової. – Харків: «ОВС», 2006. – 496 с.
15. Лігум Ю. Якість освіти і новітні технології навчання в контексті інтеграції в європейський освітній простір / Ю.С.Лігум // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 2. – С. 22 –27.
16. Мирошник О. Педагогічна майстерність: теорія і практика професійного становлення майбутнього вчителя / О. Мирошник, Н. Тарасевич // Витоки педагогічної майстерності. – 2012. – Вип. 9. – С. 136 –140.
17. Мороз О. Науково-дослідна робота студентів / О. Мороз. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2001. – 320 с.
18. Ніколаєва Л. Теоретичні аспекти науково-дослідницької діяльності студентів магістратури / Л. Ніколаєва// Проблеми підготовки сучасного вчителя. –2011. – № 4 (Ч. 2). – С. 178 –184.
19. Оцінка знань студентів та якості підготовки фахівців (методичні та методологічні аспекти): навч. посіб. /А.Й.Ягодзінський, А.О. Муромцева, Л.В.Іванова. – К.: ІЗМН, 1997. – 216 с.
20. Сергієнко С. Основи організації та перспективи розвитку студентської науки / С. Сергієнко, В. Прус // Вища школа. – 2007. – № 4. – С. 35 –39.
21. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості: підручник / С.О.Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.
22. Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі / О.Січкарук. –К.: Тансоа, 2006. – 88 с.
23. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.Морозов, Л.Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.
24. Соколова І. Технологія організації методичної роботи у вищому закладі освіти /І.В.Соколова // Педагогічні технології у неперервній професійній освіті. – К.: ВПОЛ, 2001. – С. 440 – 457.
25. Степанець І. Історична ретроспектива організації та змісту й загальні основи науково-дослідницької діяльності в системі вищої педагогічної освіти / І.О.Степанець // Збірник наукових праць. –Харків ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2011. –Вип. XXV. –С. 155 –163.
26. Цехмістрова Г. Методологічне обґрунтування проведення семінарських занять у вищих навчальних закладах / Г.Цехмістрова // Проблеми освіти. – К., 2001. – Вип. 24. – С. 14-25.